

**Antun Stražičić, *Dubrovački koluri / Uspomene i pad srbokatolika*,
uredio Stjepan Ćosić, Dubrovnik: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku,
2018., 224 str.**

U knjizi *Dubrovački koluri / Uspomene i pad srbokatolika* objavljene su uspomene koje je novinar Antun Stražičić (1864. – 1921.), vlasnik i urednik splitskog lista *Naše jedinstvo*, objavljivao u tom listu tijekom 1906. godine. Stražičićev tekst, naslovljen *Gabinet meštra Mišare. Uspomene*, tiskan je u 36 nastavaka, a sadrži sjećanje na zbivanja u Dubrovniku s kraja 1880-ih i na početku 1890-ih godina. U knjizi su dodana dva Stražičićeva polemička teksta tiskana u Dubrovniku 1893. godine kao zasebna izdanja. Također su prethodno pretiskana u splitskom *Jedinstvu* 1905. i 1907. te nadopunjuju tekst *Uspomena*.

Urednik Stjepan Ćosić priredio je Stražičićev tekst, opskrbio ga bilješkama s podacima o brojnim osobama te o političkom i društvenom kontekstu događaja koji se u tekstu spominju. Tekst je obogaćen brojnim slikama – fotografijama istaknutih i manje poznatih osoba, skupina, društvenih zbivanja te ambijenta Dubrovnika i okolice. Zanimljivo je da nije sačuvana nijedna fotografija samog Stražičića.

Urednik Ćosić u uvodnom tekstu *Antun Stražičić i dubrovački Srbi katolici* (5-30) konstatirao je da su Stražičićeve uspomene u historiografiji zaobiđene, premda su uz Bersine *Dubrovačke slike i prilike* (1941., pretpisak 2002.) „najzanimljivija memoarska i autobiografska proza o dubrovačkom svijetu i njegovim protagonistima u 19. stoljeću“. Pritom je znatan dio Stražičićevih uspomena posvećen dubrovačkim Srbima katolicima, kojima je Stražičić i sam pripadao. Urednik je upozorio da se dosad fenomen Srba katolika uglavnom vezivao uz pripadnike društvene elite, malobrojne potomke dubrovačke vlastele te dio građanstva, inteligencije i svećenstva. Oni su od preporodnog razdoblja prve polovice 19. stoljeća u sklopu opće slavenske ideje zastupali misao o zasebnom dubrovačkom povijesnom i kulturnom identitetu zasnovanom na tradiciji samostalne Dubrovačke Republike i dubrovačke književnosti te ideju o srpskoj etničkoj pripadnosti Dubrovnika zbog štokavštine njegova stanovništva i književnosti, koju su u skladu s karadžićevskim poimanjima smatrali srpskim jezikom. Toj su skupini pripadali i neki gimnazijski profesori koji su u preporodnom razdoblju u Dalmaciji indoktrinirali učenike, a neki su se od tih učenika, poput Stražičića, po

završetku školovanja politički angažirali kao srpska *Dubrovačka omladina* osnovana 1879. godine. Stražičićeve uspomene otkrivaju svijet te *omladine* i njezinu djelatnost te njezin aktivizam usmjeren napose prema širenju srpske ideje među pripadnicima građanstva – obrtnicima, trgovcima, pa i seljacima.

Urednik Ćosić u uvodnoj studiji prikazao je povijesne prilike u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je nakon obnove ustavnosti u Habsburškoj Monarhiji 1860. godine u Dalmaciji započelo preporodno razdoblje i kada je uspostavljena suradnja između hrvatske i srpske politike zasnovana na slavenskoj i južnoslavenskoj ideji. Međutim u političkim je mijenama nakon Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1867. i 1868., okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine te osamostaljenja Srbije iste godine došlo do rascjepa i 1879. do osnivanja zasebne Srpske stranke u Dalmaciji i sukoba između hrvatske i srpske politike.

Tako je uspostavljen jedinstveni blok srpske politike koji je podržavao austrijsku i mađarsku protuhrvatsku politiku. U takvim je prilikama u Dubrovniku ojačao pokret Srba katolika kojemu su pristupili intelektualci, katolički svećenici, profesori, odvjetnici, liječnici i dr., čemu je pridonijela i agitacija srpski orijentirane *Dubrovačke omladine*. Pokret je u koaliciji s malobrojnim talijanašima 1890. pobijedio narodnjake na općinskim izborima i ostao na vlasti devet godina, do poraza na izborima 1899., čemu je znatno pridonijelo jačanje pravaštva i agitacija Supilove *Crvene Hrvatske*. A nakon poraza na izborima naglo mu je opadao politički utjecaj.

Urednik je dio uvodne studije posvetio autoru ovih uspomena Antunu Stražičiću, pri čemu je konstatirao da o tom profesionalnom novinaru i uredniku političkih novina u literaturi ima začudo malo podataka. Stražičić je rođen u obitelji oca mornara i brodograditelja, pohađao je u Dubrovniku gimnaziju, ali je prekinuo školovanje te je polagao ispite privatno, premda, čini se, nije maturirao. Još kao gimnazijalac 1882. i 1883. slao je dopise srpskim novinama u Novom Sadu i Zadru te je bio suradnik u povremenim kratkotrajnim glasilima srpske orijentacije u Splitu i Dubrovniku. Kao osamnaestogodišnjak pridružio se 1883. pokretu *Omladine* i 1885. postao suradnik i urednik kratkotrajnih glasila koja su istupala protiv vodeće Narodne stranke ili su bila pokrenuta s ciljem širenja ideje o Srbima katolicima među širim pučkim slojevima. Godine 1887., nakon što se oženio, zaposlio se kao općinski tajnik na Mljetu i u Boki kotorskoj, ali je redovito slao dopise srpskim glasilima u Zadru, Sarajevu i Novom Sadu. Zadržao je i dodire s krugom Srba katolika u Dubrovniku, a u Dubrovnik se vratio 1890. i aktivno se uključio u stranačku agitaciju na općinskim izborima na kojima su pobjedu odnijeli Srbi katolici u koaliciji s autonomašima.

Stražičićeve uspomene tiskane u ovoj knjizi, naslovljene *Iz uspomena jednog novinara*, odnose se na razdoblje od njegova pristupanja *Omladini* 1883. do općinskih izbora i pobjede Srba katolika 1890. Njegove uspomene započinju i velikim su dijelom posvećene djelovanju i agitaciji kruga mladih pristaša *Dubrovačke omladine* – novog fenomena u sklopu pokreta dubrovačkih Srba katolika – koji su se okupljali u *gabinetu meštra Mišare*, tj. radionici postolara i čizmara Miha (Mišare) Braila na dubrovačkoj *Placi*. To su pripadnici studentske, gimnazijske i obrtničke omladine te općenito mlađe osobe različite socijalne pripadnosti koji su unijeli aktivizam u politiku Srba katolika. Mišarin *gabinet* bio je jedno od više mjesta u kojima su se neformalno okupljali politički istomišljenici. Okupljališta drugih skupina, navodi Stražičić, bile su kavane, apoteke („špičarije“ Dropca i Šarića), brijačnice i dr. Stražičić opisuje svakodnevni život u *gabinetu* – skromne zabave, manja podmetanja i sl. te političke rasprave, dogovori za davanje podrške pojedinim političarima i političkim akcijama ili za opstrukciju, odnosno podvale političkim neistomišljenicima.

Jedno od takvih simpatičnih podmetanja bilo je kada je Stražičić nedugo nakon pristupanja društvu u *gabinetu* najavio da ide na svoje prvo brijanje. Prijatelji iz *gabineta* pustili su ga da ode u brijačnicu, a zatim su doveli muziku koja je svirala pred brijačnicom te su brijač i on, napola obrijan, izišli iz brijačnice vidjeti što se vani zbiva. Drugačije je bilo kad su u *gabinetu* saznali da će talijanska opera koja je gostovala u Dubrovniku na početku koncerta odsvirati *Radetzky-marš*. Tada su – protuaustrijski raspoloženi – nagovorili majstora koji se brinuo za sat na zvoniku da kazaljke sata pomakne 20 minuta unatrag, pa su neka gospoda s čuđenjem namještala svoje tada moderne džepne ure. Tako je nastala zbrka oko početka izvedbe *Radetzky-marša* i dolaska publike, jer su oni koji su namjestili satove prema uri na zvoniku dolazili ranije, a ostali po stvarnom vremenu.

Pripadnici *Omladine* bili su udarna snaga za pridobivanje pristaša među nižim društvenim slojevima. Bili su ateisti i protivnici poimanja o „vjerskom pravilu“ prema kojemu se Hrvati i Srbi dijele prema vjeri. Osuđivali su Narodnu stranku zbog jačanja „klerikalizma“ i isticanja hrvatskog povijesnog i državno-pravnog identiteta. Međutim, premda liberali i ateisti – iznosi Stražičić – pohlađali su crkvene obrede u okolnim mjestima i selima i pričešćivali se, ali su vjericima dokazivali da pripadnost Katoličkoj crkvi ne znači i pripadnost hrvatskoj naciji te su isticali dubrovački identitet. A u Mišarinu *gabinetu* držali su sliku sv. Vlaha i pred njom palili svijeće. Stvarali su pjesme i napjeve kojima su agitirali za svoje kandidate na izborima i angažirali pojedince iz nižih gradskih slojeva, ponekad i čudake (*oridinale*) koji su na ulici podizali izbornu uzbuđenje.

Stražičić iznosi široku sliku o dubrovačkom društvu s mnogo detalja o pojedincima, njihovu ponašanju, dapače izgledu i oblačenju. Zasebno je pisao o plemstvu, obrtnicima, svećenicima, ženama i njihovu mjestu u obitelji i društvu, o prostitutkama, čudacima, i drugima. Tako saznajemo da su kanonici po starom običaju nosili široke hlače do ispod koljena. Među svećenicima bilo je pripadnika različitih političkih opredjeljenja, osvjedočenih Hrvata i Srba katolika. Tako Stražičić opisuje kako se sukob dvojice kanonika manifestirao u crkvenom obredu prilikom kojega je kanonik „Hrvat“ blagoslivljao kanonike. Blagoslovljenom vodom redom je škropio kanonike, ali je preskočio kanonika koji je bio Srbin katolik. Kad se ovaj pobunio i tražio da ga blagoslovi, kazao je da više u posudici nema blagoslovljene vode.

Urednik Ćosić u uvodnoj se studiji zadržao i na razdoblju Stražičićeva života i djelovanja i nakon općinskih izbora u Dubrovniku na kojima su pobijedili Srbi katolici. Naime, Stražičić za zasluge u izbornoj agitaciji 1890. godine nije u Dubrovniku dobio mjesto kojemu se nadao nakon što je napustio mjesto općinskog tajnika u Boki kotorskoj. Zbog toga je od 1891. godine boravio najprije u Sarajevu, gdje je pokrenuo list *Napredak*, i zatim 1892. u Novom Sadu, gdje je bio glavni suradnik *Zastave*. Međutim razočarao se u srpsku politiku, koja je u Dalmaciji, sjevernoj Hrvatskoj i Vojvodini surađivala s austrijskim, odnosno mađarskim vlastima protiv hrvatske politike, a i Srbija je nakon austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine pravac svog širenja uz podršku Habsburške Monarhije okrenula prema Balkanu. Dotad izraziti protivnik Hrvata, Stražičić je od tada počeo zagovarati suradnju s Hrvatima na osnovi slavenske i južnoslavenske solidarnosti.

U Sarajevu i Novom Sadu, pa i u Dubrovniku nakon povratka 1893., Stražičić je optuživan zbog suradnje s austrijskim vlastima. Zbog toga je 1893. godine u Dubrovniku tiskao dva spomenuta u knjizi tiskana polemička teksta u kojima je odbacio optužbe i žestoko osudio srpsku politiku općenito i politiku Srba katolika u Dubrovniku. Izjavio je da je vjerovao u optužbe Srba protiv Hrvata, pa je i sam napadao Hrvate jer Srbe nije dobro poznavao. Nakon što je shvatio njihovu politiku – kaže – „zgadilo ih se“. Nije pristao surađivati s „mađaronima i Mađarima, autonomašima i Talijanima“, jer „sam se – izjavio je – uvjerio da mi je Hrvat brat i da ga moram ljubiti“. Doživio je k tome temeljiti politički i svjetonazorski zaokret. Javno se više nije izjašnjavao kao Srbin katolik, premda je navodno intimno zadržao to opredjeljenje. Dotadašnji liberal i ateist učinio je nakon deset godina generalnu ispovijed i pričestio se.

Isprikama se, konstatira urednik Ćosić, obratio Strossmayeru i Čingriji, kojega je do tada žestoko napadao. Čingrija ga je preporučio Mihi Klaiću i Gaji Bu-

latu, koji ga je pozvao da preuzme splitski narodnjački list *Jedinstvo*. Stražičić je 1895. doista preuzeo uredništvo, a zatim i vlasništvo lista. Podržavao je politiku novog kursa i uspostavljenu suradnju hrvatske i srpske politike, a u vrijeme rata novine je pretvorio u režimski list, što je kasnije opravdavao brigom za uzdržavanje obitelji. List je prestao izlaziti 1918., a nakon toga Stražičić je u Sarajevu pokrenuo *Jugoslavenski list*.

Urednik Stjepan Ćosić, objelodanjujući Stražičićeve uspomene, skrenuo je pažnju na „omladinsku“ komponentu pokreta dubrovačkih Srba katolika. Svojim uvodnim tekstom upozorio je na zapostavljanje te problematike u historiografiji i iznio povijesni okvir u kojemu je nastao i djelovao taj pokret te njegova bitna obilježja. Sam Stražičićev tekst prebogat je podacima o pokretu dubrovačke srpske *Omladine* kao segmentu pokreta Srba katolika i njegovoj ulozi u propagiranju pokreta i doprinosu političkoj (premda privremenoj) afirmaciji u širim društvenim slojevima. Istodobno je prebogat podacima koji mogu biti znatan izvor za obradu tema iz društvene povijesti i povijesti svakodnevice u Dubrovniku na kraju 19. stoljeća.

Zaključno, može se napomenuti da knjiga Stjepana Ćosića potiče na razmišljanje o potrebi pokreta izrade komparativne studije o dalmatinskom autonomstvu / talijanaštvu i pokretu dubrovačkih Srba katolika koji su otpor hrvatskom nacionalnom integracijskom procesu ideološki zasnivali na poimanju o dalmatinskoj i dubrovačkoj pokrajinskoj, odnosno lokalnoj individualnosti. Međutim, ti partikularizmi, dalmatinski odnosno dubrovački, nisu raspolagali atraktivnom snagom koja bi ih učinila jezgrom moguće dalmatinske, odnosno dubrovačke nacije. Stoga su se njihovi nositelji integrirali u talijansku, odnosno srpsku naciju. U kratkom su razdoblju – u Dalmaciji 1860-ih i 1870-ih i u Dubrovniku 1890-ih godina – stekli političku prevlast, jer su agitacijom protiv „Hrvata“ i isticanjem dalmatinskog, odnosno dubrovačkog identiteta uspjeli privući pripadnike širih društvenih slojeva. To su u Splitu bili stanovnici gradskih „varoša“ koji su na općinskim izborima podržavali Bajamontija, a u Dubrovniku stanovnici prigradskih naselja koji su 1890. glasovali za kandidate Srbe katolike. Međutim usponom novih građanskih snaga koje su se integrirale u hrvatsku naciju obje orijentacije ostale su bez društvene osnove i ubrzo nakon izgubljenih općinskih izbora u Splitu 1882. i Dubrovniku 1899. postale politički marginalne.

Nikša STANČIĆ